

Het Filosofisch jaar 2003: goede voornemens?

door Floris van den Berg

Ben je het nieuwe jaar met frisse moed begonnen na alle existentiële problemen glad gestreken te hebben in de contemplatieve momenten tussen kerst en de jaarwisseling? De Filosoof biedt een nieuwe denkimpuls met een extra dik nummer met veel ingezonden artikelen en brieven, én een hele nieuwe vormgeving! We hopen dat jullie blijven inzenden.

Hebben filosofen goede voornemens? Ik mag het hopen, want er wordt veel onzin gepubliceerd en verkondigd. Ikzelf ben voornemens mijn ideeën beter te gaan verdedigen in discussies. Rond de kerst had ik veel gelegenheid om met vrienden, familie en kennissen te discussiëren, maar

het lukte lang niet altijd om mijn ideeën over bijvoorbeeld de grondslag van de moraal, religie en de morele noodzaak van vegetarisme goed over te brengen. Daarom zal ik me meer verdiepen in argumentatiestrategieën en retorica. In dit nummer heb ik alvast een pleidooi voor filosofisch vegetarisme opgenomen.

Tot slot een suggestie voor een goed voornemen. Wil je je academische horizon verbreden, aan je academische vorming werken en meer kennis opdoen van wetenschap, cultuur en samenleving en met name de relaties tussen verschillende vakgebieden? Bezoek dan eens een van de vele universitaire lezingen van Studium Generale. Dit voorjaar is er bijvoorbeeld

In dit nummer:

- 2 Contra Gentiles: de tragiek van de filosofie II
- 5 Dakloos? Dát nog net niet
- 6 Kunnen studenten kletsen?
- 8 ...in Wonderland
- 10 Een kijkje achter de schermen van het multiculturalismedebat
- 12 Pleidooi voor filosofisch vegetarisme
- 13 Roosters
- 14 Interview met Menno Lievers
- 16 Studiereis Athene 2003

een reeks lezingen over utopieën in het Academiegebouw. Meer informatie is te vinden op www.sg.uu.nl. Vrije toegang, met gratis koffie/thee.

Floris van den Berg is hoofdredacteur van De Filosoof.

FILOSOFISCH TRIVIANT

In het kader van alle quizzen en andere kennisspeltjes die tegenwoordig zo populair zijn, heeft de Filosoof haar eigen spel bedacht: het filosofische triviant.

Vrijwel iedereen is wel bekend met het traditionele triviant, het bordspel waarbij er vragen beantwoord moeten worden uit 5 verschillende categorieën. Degene die het eerst van elke categorie een triviant heeft, is de winnaar.

Omdat de filosofie nu eenmaal de basis is van alle kennis, leek het ons leuk om een triviantspel te ontwerpen met louter en alleen vragen over de filosofie. Het terrein van de filosofie is zo breed dat dit een uitdaging is voor eenieder die zich een kenner van de filosofie wil noemen. Het uitgangspunt is er dus, maar het is voor ons onmogelijk om zelf alle vragen die voor zo'n spel nodig zijn te bedenken, omdat we van veel vakgebieden niet genoeg weten. En daarom, beste lezer, hebben we jouw hulp nodig! Als je het leuk vind om aan dit spel mee te werken, mag je al je filosofische triviantvragen naar ons opsturen, mét de antwoorden erbij

natuurlijk. De categorieën die we willen gebruiken in het spel zijn vrij algemeen:

- Theoretische filosofie (voor logica, taal filosofie en philosophy of mind)
- Praktische filosofie (ethiek, wijsgerige antropologie, politieke filosofie)
- Geschiedenis van de filosofie (oudheid, middeleeuwen en moderne filosofie)
- Vragen die niet echt in bovenstaande categorieën passen

(Deze categorieën staan nog open voor aanpassing, als je een betere indeling weet, laat het weten!) Om te voorkomen dat vragen te moeilijk zijn of niet te begrijpen, hebben we een aantal regels opgesteld waar de vraag aan moet voldoen. Dat zijn de volgende:

Vragen mogen gaan over theorieën, uitspraken, plaatsen, gebeurtenissen etc,

net zoals in gewoon triviant. Ook mogen er strikvragen gesteld worden (mits ze niet al te flauw zijn). Waar rekening mee gehouden moet worden is dat moeilijke stof makkelijk gehouden moet worden, omdat het anders te ingewikkeld wordt. Geen geavanceerde logica dus. Een spel als triviant heeft veel diversiteit nodig, dus veel vragen over verschillende onderwerpen. De vragen moeten het niveau van Filosofie Magazine wel zien te overstijgen, te makkelijk is ook niet leuk. Vragen moeten geen 'open' antwoorden hebben, het moet wel duidelijk blijven waar de grens tussen een goed en een fout antwoord ligt (voordat er een ellenlange welles-nietes discussie ontstaat). Antwoorden moeten redelijk kort en krachtig zijn, en de antwoorden moeten te verifiëren zijn. Het is wel leuk als een vraag discussie kan oproepen, maar dit gaat snel vervelen. Probeer je vraag en antwoord zo helder mogelijk te formuleren.

Dit zijn redelijke eisen, toch? Als je de uitdaging aan wil gaan, mail je vragen dan naar de Filosoof, de.filosoof@phil.uu.nl — we kijken er naar uit!

Contra Gentiles of: De tragiek van de filosofie II

'Geef mij één goed argument / tegen Gods bestaan / en ik beloof u plechtig / nooit meer naar de kerk te gaan.'

Door Remko Muis

Volgens Floris van de Berg is de ontkenning van het bestaan van God een noodzakelijke voorwaarde voor de studie van filosofie, evenals het geloof in God een noodzakelijke voorwaarde is voor theologie. Daarom is theologie niet, en filosofie wel wetenschappelijk. Floris tracht dit aannemelijk te maken door te beargumenteren dat geloof in God niet wetenschappelijk is (of, eigenlijk: niet rationeel).

Wat opvalt in zijn stuk is de toonzetting, die, ondanks de aard van het pleidooi, meer emotioneel is dan rationeel. Geloven in God is (hier volgt een bloemlezing): *wishful thinking*, halsstarrig, wordt kleinzielig ingevuld, een denkfout, kortom: achterlijk. Dat is nogal wat. Wat nog meer opvalt, is dat hier aan werkelijke argumenten weinig tegenover staat.

Hij begint met de klassieke kritiek op Kant, die de bewijzen voor Gods bestaan verwerpt, op basis van zijn epistemologie, maar God voor zijn ethiek toch nodig heeft. Of dit inconsequent is, valt te betwijfelen, maar zelfs dan kan de kritiek op Kants ethiek eenzijdig genoemd worden. Waarom overweegt niemand om, in plaats van zijn ethiek, zijn epistemologie te verwerpen? Stel dat wij God wel degelijk kunnen kennen (en ik denk dat dit kan), dan is Hij als fundering voor de ethiek helemaal geen vreemde. In elk geval is het nogal opmerkelijk dat hier wederom Kant wordt opgevoerd als zou hij de bewijzen voor het bestaan van God voorgoed weerlegd hebben. Waarom wordt dat element kritiekloos geaccepteerd, en de fundering van de ethiek van dezelfde denker zonder pardon verworpen? Er is in de wijsbegeerte vrijwel nooit reden om te denken dat iets voorgoed bewezen zou zijn; de enigen die kunnen bogen op een succes dat later als definitief zou gaan gelden, zijn logici (vergelijk Gödel contra Hilbert). De frase dat x heeft bewezen dat y hoort dan ook alleen in de logische handboeken thuis.

Floris hekelt het geloof in God als sluitsteen van een kosmologie, of van een ethiek. Misschien heeft hij daarin wel gelijk. Maar hij veronderstelt daarbij dat het geloof deze functie voor alle gelovige filosofen vervult, en dat deze functie de reden vormt waarom iemand

in God gelooft. Dit laatste is geenszins het geval. Het kosmologisch godsbewijs, in zijn modernere varianten, dient niet om de aard van God vast te leggen, of om iemand een fundament te verschaffen voor zijn religieuze overtuigingen, maar veeleer om aan te geven dat het geloven in een God die, onder andere, dit universum geschapen heeft, niet irrationeel is. De bewijzen vormen dus enerzijds een verdediging van het geloof tegen hen die menen dat het irrationeel is om te geloven, en anderzijds het resultaat van pogingen om te begrijpen wat men al gelooft. Een theïst ziet zich namelijk voor de taak gesteld het geheel van zijn overtuigingen consistent

'Wat opvalt in zijn stuk is de toonzetting, die, ondanks de aard van het pleidooi, meer emotioneel is dan rationeel'

te houden. Bij het uitvoeren van die taak gaat hij na welke implicaties zijn geloof heeft voor, onder andere, zijn kosmologische en zijn ethische overtuigingen.

Neem het voorbeeld van de gebodstheorie in de ethiek en het argument dat als God dood is, alles geoorloofd is. Volgens Floris stuit iemand die dit wil verdedigen op het Eutyphro probleem. Hij vergeet daarbij voor het gemak dat het Eutyphro probleem net zozeer de kop opsteekt in een contracttheorie, en (denk ik) in iedere andere ethische theorie die goed en kwaad niet wil overlaten aan de subjectieve willekeur. Daarentegen heeft de theïst een heel plausibel antwoord. Al sinds mensenheugenis geldt God als *noodzakelijk* goed, en is het dus onmogelijk dat hij iets zou willen dat niet goed is, zoals het martelen van kleine kinderen. Daarmee is het Eutyphro probleem voor de theïst van tafel. (Waarmee natuurlijk niet gezegd is dat er geen problemen overblijven.)

Floris citeert Iwan Karamazov, uit Dostojevski's *De gebroeders Karamazov*, als voorbeeld van het gebruik van God als fundering van de moraal. Als hij het boek gelezen had, zou hij hebben gemerkt in welke context deze uitspraak van Iwan staat, namelijk die van iemand die het

lijden in deze wereld niet op één noemer kan brengen met de liefdevolle God van zijn broer Aljosja. In een gesprek met Aljosja zegt hij dan ook zijn toegangkaartje voor deze wereld beleefd aan God terug te willen geven. Veel personages van Dostojevski lijken op Nietzsche, ze beseffen wat het betekent om te verklaren dat God dood is. Ze ervaren de achterblijvende leegte aan den lijve. Zij zien geen reden meer om nog onderscheid te maken tussen goed en kwaad, en om nog enige zin aan dit leven toe te kennen.

Ik ben nog nooit geen ethische theorie tegengekomen waarin het gat dat God zou achterlaten overtuigend is opgevuld. Om terug te grijpen op een argument van Kant: blijft al het gedane onrecht werkelijk onbeantwoord, al het geleden leed zonder zin? Wie hier 'ja' wil antwoorden, mag wel goed beseffen wat hij daarmee uitspreekt. Floris' betoog lijkt in elk geval meer op droogzwemmen. Dat is de tragiek van het atheïsme: het beseft naar mijn idee

maar nauwelijks wat het overboord heeft gegooid.

Ik wil maar zeggen: als het probleem van het lijden een probleem is voor de theïst, waarom dan niet voor de atheïst? Het heeft gelovigen, en ook gelovige filosofen, in elk geval al eeuwenlang bezig gehouden. Het boek *Job* stamt niet voor niets uit de Joodse traditie. Filosofisch is er veel voor te zeggen dat dit probleem op te lossen is (maar dit zou ofwel een heel lang artikel, ofwel een hele lijst literatuur vergen).

In het algemeen geldt trouwens dat veel atheïstische critici van het godsgeloof net doen alsof de Westerse beschaving tot op haar komst in duisternis wandelde. Verlichting is godsverduistering, en het wachten is tot het kwartje ook bij die halsstarrige kerkmensen valt. Gelovigen als de achterhoede in de vaart der volkeren; wat een onzin.

Laten we terugkeren naar het betoog van Floris. Hij stelt dat in de filosofie rationaliteit centraal staat, en dat dit wil zeggen "dat stellingen door gegronde argumenten gesteund moeten worden". Zijn stelling is dat God niet bestaat, of dat het irrationeel is om te denken dat God wel bestaat. Door voor deze stelling geen argumenten aan te dragen, maakt hij zich er wel wat makkelijk

van af; het verwijt dat hij zich zelf schuldig maakt aan *wishful thinking* ligt nu voor de hand. Of het moet zijn dat argumenten tegen argumenten voor het bestaan van God mogen gelden als argumenten voor de stelling dat God niet bestaat. Maar dat is duidelijk niet het geval, en van een aantal van die tegenargumenten heb ik laten zien dat ze ondeugdelijk zijn.

De analytische wijsbegeerte, waar Floris gelukkig sympathie voor lijkt te hebben, draait om het voortdurend wegen van elkaars argumenten. Blijkt een argument correct te zijn, dan zijn er altijd wel premissen om te verwerpen, mits men daarvoor dan ook maar argumenten aan draagt. En het voortdurend herhalen van dezelfde stelling is geen argument ervoor.

Nu zal duidelijk zijn dat we niet alles kunnen beargumenteren. Het houdt een keer op, en wanneer dat gebeurt stuiten we op wat Floris noemt de grondaannamen van ons stelsel van overtuigingen. Tegen zulke aannamen bestaat meestal geen bezwaar: ze zijn 'properly basic'. De vraag is natuurlijk onder welke voorwaarden een overtuiging 'properly basic' is. Het door Floris aangehangen neo-positivisme acht een overtuiging alleen 'properly basic' als zij direct gevormd is door de werking van onze zintuigen (ik formuleer het even grof), of direct inzichtelijk (evident) is voor ons verstand. Vandaar dat men ook wel spreekt van logisch-empirisme.

Welnu, als er ergens een consensus over bestaat in de hedendaagse analytische filosofie, dan is het wel over het échec van het positivisme en het neo-positivisme. Toen dit dan ook in de jaren '60-'70 het wijsgerige toneel verliet, ontstond er ruimte om onze opvattingen over wat 'properly basic' overtuigingen zijn, te her-

zien. Nu hebben tal van gelovige filosofen ingezien, en vakkundig beargumenteerd, dat het geloof in God 'properly basic' is, en dus helemaal geen argument behoeft. Geloven in God is net zo rationeel als geloven in 'other minds', in causaliteit, of in allerlei andere zaken waarvoor geen argumenten op basis van logica plus empirie te geven zijn. Het is volkomen rationeel om ervan uit te gaan dat God bestaat, zolang deze overtuiging maar niet in strijd is met één van je andere overtuigingen. Daarom richt de apologetiek, de verdediging van het (christelijk) geloof, zich veel meer op dergelijke conflictgevallen. Een voorbeeld zijn we al tegengekomen: het probleem van het lijden.

Ik wil nog een enkel woord wijden aan Floris' kennis van de theologie. Een snelle blik in de studiegids godgeleerdheid kan de lezer doen begrijpen dat Floris' beeld van de theologie op een mythe berust. In verreweg de meeste vakken van de theologie speelt het al of niet persoonlijk geloven in God geen enkele rol. Theologie wordt dan ook geregeld beoefend door mensen die dat geloof niet delen. Lees het nieuwe boek van Harry Kuitert. En zelfs voor dat deel van de theologie waarin de vooronderstelling van het bestaan van God wel een constitutieve rol speelt (d.w.z. een noodzakelijke voorwaarde vormt) is moeilijk hard te maken waarom dit onwetenschappelijk zou zijn.

Dat theologen Gods wil "meestal" nogal kleinzielig invullen, is een behoorlijk scheve voorstelling van zaken. Voor een buitenstaander vallen zulke regels misschien het meest in het oog, maar de hoofdstructuren van de christelijke dogmatiek spreken duidelijke taal. God is, zoals al gezegd, noodzakelijk goed; maar

dit zou je nog heel procedureel kunnen invullen. De bijbel gaat een stap verder en stelt dat God liefde is. Dat betekent dat zijn motieven voor het instellen van regels altijd gericht zijn op het welzijn van mensen. En de christelijke theologie gaat zelfs zover te stellen dat God met het oog op dat welzijn mens is geworden, alle denkbare moeite heeft gedaan om met zijn schepselen in contact te komen om, als het ware, met hen kennis te maken en tegelijk de relatie met God te herstellen. Met het risico daarbij afgewezen te worden. Daarmee deed Hij iets dat wij maar moeilijk leren: Zich kwetsbaar opstellen (tussen haakjes: dit is de kern van het kerstfeest).

Resumerend: wie op argumentatieve gronden de rationaliteit van het geloof in God wil betwisten, moet van goeden huize komen. En wie zich een mening wil vormen over theologie, theologen en religie in het algemeen, moet zich grondig (laten) informeren over zulke zaken. Het is op zijn zachtst gezegd een beetje potsierlijk om je opponenten als "achterlijk" te betitelen als je een zo schrijnend gebrek aan kennis van zaken en argumentatieve kracht aan de dag legt.

De tragiek van de filosofie bestaat niet zozeer in de hardnekkigheid van tradities, alswel in het feit dat er massa's mensen zijn die een oppervlakkige kennis van de wijsbegeerte hebben, maar wel denken over grote vragen hun simpele antwoorden rond te moeten tetteren. Studenten wijsbegeerte zouden in moeten staan voor de kwaliteit van de beoefening van hun vak, en zich niet tevreden stellen met een karikatuur van het standpunt dat ze niet delen, om dit vervolgens zonder argumenten te verwerpen.

Het artikel 'De tragiek van de filosofie' van Floris van den Berg in De Filosoof 21 heeft drie uitgebreide reacties opgeleverd waarvan er, wegens ruimte gebrek, één is opgenomen. Floris reageert hierop.

Heraut van de rede: De tragiek van de filosofie III

Het artikel *Contra gentiles* (tegen de heidenen) van Remko Muis, dat een reactie is op mijn atheïstisch pleidooi, is een christelijke apologie in wijsgerig jargon. Hij opent met een dichterlijke belijdenis waarin een rechtstreeks verband tussen een argument tegen gods bestaan en een (christelijke?) kerkdienst wordt gelegd. Het probleem van religieuze apolo-

geten is dat zij de bewijslast ten onrechte hebben verplaatst van hen die iets beweren naar degenen die daar sceptisch over zijn. Als ik zeg dat god vijf paarse draken is en dat hij zijn moraal heeft geopenbaard in zeg het werk van Michel Houellebecq, dan zal iedereen zeggen: 'Bewijs dat maar eens! Wat zijn je argumenten?'. Als ik dan zeg dat ik dat heb ingefluisterd gekregen in dromen zullen weinigen naar mij luisteren. Wie iets beweert moet met de bewijzen komen.

Welnu, de essentie van religie is dat het kennisclaims betreft over de werkelijkheid, zoals het bestaan van god. De atheïst is niet iemand die *ins blaue hinein* roept dat god niet bestaat, maar iemand die beweert dat de argumenten die zijn

geopperd voor het bestaan van god niet houdbaar zijn (op logische, ethische of wetenschappelijke gronden).

In mijn artikel heb ik inderdaad de weerleggingen van de godsbewijzen niet herhaald (zie daarvoor o.a. Bertrand Russell, *Why I am not a Christian*, Herman Philipse, *Atheïstisch manifest*, Rudy Kousbroek, *Hoger honing*, George Smith, *Atheïsm. The Case against God*, Paul Kurtz, *The Transcendental Temptation*). Mijn pointe is, omdat er geen redelijke argumenten zijn voor god, goden of enige vorm van transcendentie, filosofen zich hiervan bewust moeten zijn en daarom afstand moeten nemen van religieus, transcendentiaal denken. Filosofie begint daarom met atheïsme, wat niet meer betekent

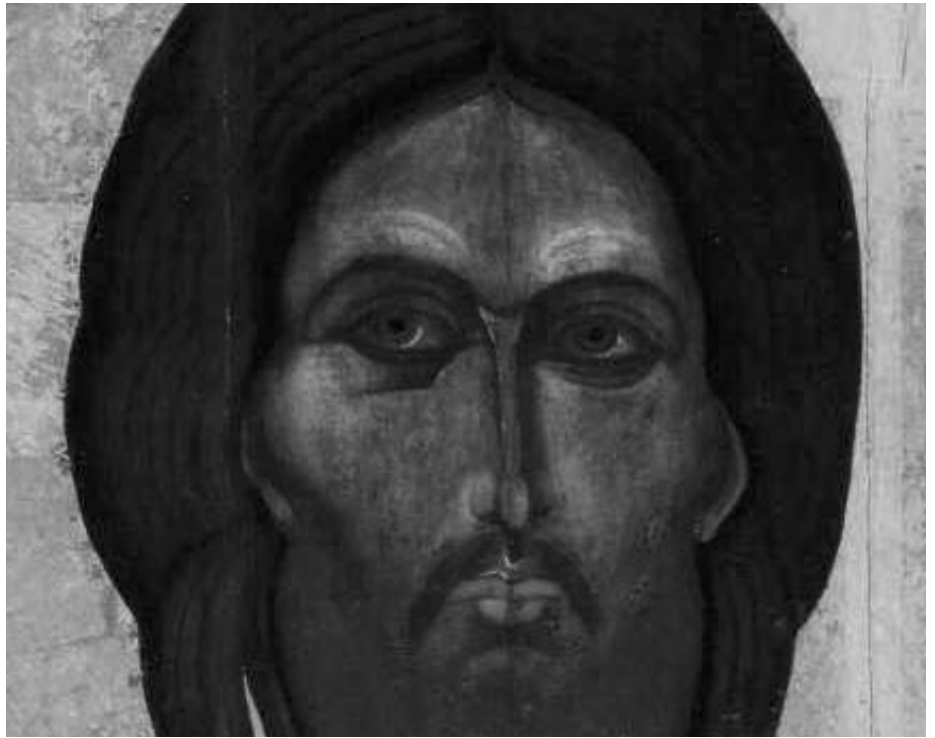
dan dat redelijke mensen atheïst zijn. Er bestaan ook mengelingen van rationaliteit en irrationaliteit, er is dan sprake van deelrationaliteit, zoals ik reeds aangaf. Dat is inconsistent. Filosofie streeft consistentie na.

Dat de moderne studie theologie grotendeels wetenschappelijk verantwoord is zal ik niet betwijfelen. Echter, waarom heet het dan geen religiewetenschap? Religiewetenschap vat religie op als sociaal-cultureel fenomeen en bestudeert dit objectief, terwijl theologie een bepaalde religie vanuit een overtuiging overdraagt. Vanzelfsprekend hoort de opleiding tot een religieus beroep helemaal niet thuis op een universiteit, het gaat namelijk om een beroepsopleiding van een religieus instituut.

Er wordt opgeworpen dat het probleem van het lijden een probleem is voor de atheïst, net zoals dat een probleem is voor de theïst. Maar voor de (meeste) atheïsten is het lijden alleen een praktisch probleem (wat doe ik eraan?) en geen theoretisch probleem. De wereld is niet goed of kwaad. De wereld is toevallig ontstaan. Het leven is zinloos. Het lijden is dus ook zinloos, net zoals geluk zinloos is. Maar vanuit de beleving van degenen die het lijden ervaren is lijden geen plezierige ervaring en dáárom moet het voorkomen worden. Dat geldt voor alle wezens die kunnen lijden, en dat zijn dus niet alleen mensen. Al het leed is ultiem zinloos en zonder vergelding in een hiernamaals. Daarom is de noodzaak groot om het lijden te voorkomen en eventueel degenen die onrecht gedaan hebben hier en nu te bestraffen. Wat moet ik me trouwens voorstellen bij de uitspraak dat leed zin heeft gehad? Als god goed is, moet hij niet kwaad bestraffen maar leed voorkomen. Als god bestaat is hij of zo machteloos dat hij kwaad en leed niet kan voorkomen, of hij is de ultieme sadist.

Muis ziet godsbewijzen niet zozeer als argumenten om ongelovigen van het bestaan van gods te overtuigen (want zij geloven het toch niet), maar om iemand die al gelooft in het geloof te sterken. Maar geloven betekent: iets voor waar aannemen, juist als je daarvoor de rede opzij moet schuiven (deelrationaliteit).

Muis heeft op één punt gelijk: ik heb *De Gebroeders Karamazov* niet gelezen. Ik neem dan ook graag zijn interpretatie van het beroemde citaat aan. Maar toch geloof ik dat ik het citaat op een juiste manier gebruikt heb. God wordt gezien als het ankerpunt in de moraal en als zingevoerder van het leven. Zonder god is het leven zin-

loos. Dat klopt. *Wees blij dat het leven geen zin heeft* is de titel van een essay van Jaap van Heerden, en ik ben het ook. Zonder zin is het leven vrij, je kunt er zelf het beste van maken. Waarom je niet moordend door het leven moet gaan? Omdat een samenleving waarin mensen vredig met elkaar samenleven veel gelukkiger is en als jij iemand doodt, waarom zou iemand anders jou dan niet doden? Moraal is geen kwestie van verankering in god, maar van afspraken tussen mensen op basis van het feit dat iedereen gelijkwaardig is, omdat we kunnen lijden en gelukkig zijn.

God is noodzakelijk goed, schrijft Muis. Daar is dan verdomd weinig van te merken en in zijn geschriften (bijbel, koran) komt dat helmaal niet tot uiting: aanzetten tot kindermoord (Abraham), kindermoord in Jeruzalem, steniging, verkrachting, incest, moorden, volkerenmoord. Als god noodzakelijk goed is, dan is dat een taal filosofische uitspraak. Wat dat goede dan is moeten we zelf uitmaken. En je kunt natuurlijk altijd zeggen dat de uitkomst dan god is. Je zou kunnen zeggen: god is de mensenrechten. Prima. Maar met de bijbel, kerkelijke organisatie, theologie, kerkgang en religieuze moraal heeft dit niets te maken. Sterker nog religieuze moraal is aantoonbaar slecht (Kwaad), neem het pauselijke verbod op voorbehoedsmiddelen dat leidt tot enorme bevolkingsgroei en schaarste, maar ook tot een enorme toename van Aids. Dat is gruwelijk. Het is een gotspe om een god die deze moraal toelaat noodzakelijk goed te noemen.

Muis is nog nooit een ethische theorie

tegengekomen waarin het gat van God gevuld is. Tja, Muis schrijft: 'Studenten wijsbegeerte zouden in moeten staan voor de kwaliteit van hun vak ...'. Dat zou betekenen dat studenten wijsbegeerte op de hoogte zijn van seculiere ethische en politieke theorieën als die van Rawls of Dworkin, de utilisten (Bentham, Hare, Singer), Habermas en talloos veel anderen. Ze zijn er dus, de seculiere theorieën. En in de praktijk werkt het ook: het lichtend voorbeeld is de Universele Verklaring voor de Rechten van de Mens en ook het systeem van de democratische rechtstaat. Voor religie is wellicht nog een kleine rol weggelegd als individuele levensinvulling, zoals de inbedding van het leven in een sociaal kader en de deelname aan gemeenschappelijke rituelen.

Ik volg Epicurus dat gaat om het bereiken van het goede leven. Het gaat om de ethiek. En hoewel ik denk dat religie over het algemeen een groot obstakel is voor een humane ethiek, gaat het om de inhoud van die religieuze ethiek. Als religies zich zouden inspannen voor vrouwenemancipatie, tegen vrouwenbesnijdenis, voor mensenrechten, voor abortus, voor euthanasie, voor dierenrechten – dan maak ik geen punt van deze foutieve fundering. Maar ik denk dat dat niet gaat lukken. Religie is maar al te vaak een obstakel voor levensgeluk en rechtvaardigheid. Er bestaat weliswaar een religieus humanisme onder vrijzinnig protestanten, maar de meeste religies zijn ronduit een belemmering voor de moraal. Dat is de reden waarom niet alleen god maar vooral de religieuze moraal geen plaats heeft in de filosofie.

Dakloos? Dát nog net niet

Door het Studentenparlement

Zoals iedereen recentelijk in het U-blad heeft kunnen lezen is er heel wat commotie geweest omtrent de huisvesting van onze faculteit. Aan onze faculteit bestaat al lange tijd onvrede over de huisvesting en dat is niet voor niets.

We hebben geen gemeenschappelijke ontmoetingsplaats ("dorpomp") voor studenten en docenten, we hebben ruimtegebrek in elke zin van het woord: te kleine computerleerzalen, AIO's en hoogleraren die een kleine kamer delen, en geen eigen onderwijsruimten (BG 465 & 467 zijn officieel vergaderzalen). In het verleden moesten we vaak over de hele Uithof verspreid (en soms ook in de binnenstad) colleges volgen.

Ook door visitatiecommissies die de studies CKI en Wijsbegeerte bezochten, werd dit gebrek aan eenheid en het ontbreken van een eigen karakter verschillende malen gehekeld. De gebrekkige huisvesting heeft duidelijk negatieve gevolgen voor de binding van studenten met de faculteit en dus het rendement.

Aan de hand van deze visitaties werd door faculteitsbestuur en -raad een strategisch plan opgesteld, met als doelstelling deze problemen het hoofd te bieden. De klachten worden door het College van Bestuur onderkend en verschillende verhuis- en verbouwplannen passeren de revue (zie kader), maar echt schot lijkt er niet in te zitten. Wij hadden graag gezien dat ook het CvB gehoor zou hebben gegeven aan de roep om "commitment": beloven = nakomen = verbouwen! Voordat het CvB echter helemaal overtuigd was van onze noden, moest onze decaan Van Reijen eerst boos uit een vergadering weglopen en het studentenparlement in een brief op poten dreigen met acties.

Het laatste concrete plan wat we gezien hebben en wat misschien dus voor het volgende collegejaar werkelijkheid zou kunnen worden, hield het volgende in:

- *We verhuizen naar de begane grond van het Bestuursgebouw;*
- *Daar krijgen we eigen onderwijsruimten;*
- *Grotere computerzalen;*

- *Een eigen ingang;*
- *Een grote gemeenschappelijke ruimte (de befaamde dorpspomp);*
- *Een betere administratiebalie.*

Waar nu het congresbureau zit en de printers van de drukker Brouwer staan, zou onze Brink met dorpspomp komen. In deze grote ruimte zou ook een stuk gereserveerd zijn voor een uitgebreide studentenadministratie. Onze college- en computerzalen zouden daar achter komen, waar nu het U-blad zit. Op de eerste etage zouden de docentenkamers komen en een ruimte voor de studieverenigingen FUF en Incognito.

Al met al geen slechte zaak, want eind januari komt de visitatiecommissie. We kunnen met deze concrete plannen in de hand goed duidelijk maken wat we doen om de binding tussen studenten, docenten en de faculteit te vergroten, de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren door de secundaire voorwaarden op te vijzelen en zo uiteindelijk ook het (toch wel erg lage) rendement aan te pakken.

Nu maar hopen dat het ook allemaal lukt en dat het CvB zich aan zijn woord houdt. Het ziet er voorlopig nog heel vaag uit: het U-blad schijnt namelijk nog niks van een aanstaande verhuizing te weten...

CHRONOLOGIE: EEN SOAP? DÁT NOG NET NIET.

1991/1992

De Faculteit Wijsbegeerte geeft aan dat de locatie in het bestuursgebouw, waar we sinds 1989 zitten, te klein is.

1994/1995

We krijgen een deel van de derde verdieping erbij, maar moeten dat in 1998 aan het IVLOS afstaan. Er wordt echter beloofd dat een verhuizing op handen is.

2-11-1998

In de universitaire nota Huisvesting wordt aangegeven welke huisvestingsproblemen de Faculteit kent en welke oplossingen daarvoor bestaan.

1998/1999

Er wordt een plan opgesteld om te verhuizen naar de begane grond samen met het IVLOS.

15-6-1999

De decaan stuurt een dringende brief aan het CvB over de noodzaak van adequate

huisvesting.

16-11-1999

Wederom een dringende brief. Er is gebleken dat het Studenten Service Centrum verhuist en een doorschuifactie zou mogelijk zijn.

Herfst 2000

Er wordt een plan opgesteld voor de verhuizing en 5 miljoen gulden wordt toegezegd voor de verbouwing op de begane grond van het bestuursgebouw. In de begroting: start verbouwing 2001.

Winter 2000 - 2001

Een uitgewerkt architectenplan voor de huisvesting wordt opgesteld op grond van een globaal programma van eisen voor onderwijsruimte in het bestuursgebouw.

April 2002

Onze mooie plannen worden plotseling afgeblazen, in verband met eventuele studentenhuishuisvesting op de plaats van de verbouwing. De Faculteit Wijsbegeerte dringt sterk aan op nieuwe plannen voor een verhuizing. Er wordt een afgeslankte

versie van de verbouwing beloofd.

Juni 2002

Het afgeslankte plan wordt opgestuurd. Van dit plan is nooit gezegd dat het niet door zou gaan, maar er is een stilte ontstaan in de communicatie met de ambtenaren huisvesting. Iemand heeft toegezegd dat in januari 2003 de verbouwing voor de light verhuizing zou kunnen starten, maar dit komt niet van de grond.

28-11-02

Op een CvB vergadering over lange termijn planning vragen onze decaan en directeur hoe het met de kortetermijnplanning zit - de verhuizing. De verantwoordelijken (Berendse en Kardux) kijken elkaar vragend en schouderophalend aan. Niemand weet iets. De decaan en directeur verlaten boos de vergadering.

03-12-02

Het studentenparlement stuurt een brief naar het CvB en licht het U-blad in. Een dag later blijkt het CvB 'alles op alles' te willen zetten om 'in de zomer van 2003 te verhuizen'.

Kunnen studenten kletsen?

Door Wouter Meijs

Het is toch altijd een beetje een beproeving: een artikel dat tegen het postmodernisme in probeert te gaan. Het komt op mij altijd over alsof de doorsnee filosoof een beetje bang wordt, als hij geconfronteerd wordt met uitspraken van Heidegger of Benjamin. Het lijkt er vaak op dat hun tegenstanders moeite hebben met het kiezen van de juiste toon. Enerzijds lijken ze de "postmodernen" het liefste onder de noemer literatuur (of een beetje minder welwillend: gezwetst) te plaatsen, maar anderzijds voelen ze zich toch blijkbaar ook gedwongen om een antwoord te geven op hun ideeën.

Het artikel van Daan Evers (De Filosoof 21) lijkt een perfect voorbeeld van dit verdedigingsmechanisme. Binnen enkele regels regent het verloren paradijs, gnostici, Apocalypsen en wat niet al, zodat iedereen die de claims van de postmodernen nog serieus zou kunnen nemen, al bij voorbaat afgeschrikt is. De ergernis ontstaat doordat Evers geen moment op een serieuze manier probeert in te gaan op het stuk van van Reijen.

Volgens mij bestaat het stuk van Evers uit drie, niet noodzakelijk verbonden, stellingen. (1) van Reijen's lezing/essay lapt 'allerlei elementaire beginselen van het schrijven van een filosofische essay aan zijn laars'. (2) Van Reijen's stelling dat Habermas niet aan transcendentie ontkomt is ofwel onwaar ofwel een open deur. (3) Heidegger en Benjamin bieden geen alternatief voor de politiek. Laat ik deze een voor een even heel kort bespreken.

(1) De aantijging dat iemand de elementaire beginselen van het schrijven van een essay aan zijn laars lapt, lijkt op twee manieren te interpreteren. De eerste is, dat er geen goede structuur in het essay aanwezig is. Ik hoop echter sterk dat dit niet de interpretatie is, die Evers bedoelt. De Duitstalige versie is namelijk op zijn zachtst gezegd systematischer opgezet dan welke tekst van Habermas die ik ooit ben tegengekomen. Zoals het een goed filosofisch essay betaamt begint het met een korte inleiding, een aankondiging van het doel van het essay (een bescheiden bijdrage aan een beter begrip van het 'politieke' leveren (p 2)) en een aankondiging van hoe dat doel vormgegeven zal worden. 'Politisches Denken ist, so lautet meine These, notwendigerweise mit Geschichtsphilosophie verknüpft.' (p 2).

Niet onsystematisch, niet moeilijk te begrijpen, en ook niet eens echt moeilijk te verdedigen. Vervolgens volgt op pagina 4 een uiteenzetting van de structuur van de rest van het essay, is iedere subparagraaf via een aantal duidelijke overgangszinnen met de vorige verbonden en komt er een heldere conclusie naar voren (kritiek is altijd mogelijk, bijvoorbeeld over de omvang van het stuk over *Gewalt* – maar ja, dan kan 90% van de filosofen wel inpakken).

De andere interpretatie van systematiek verwijst naar de begrippen en argumentatiestructuren die gebruikt worden. En in dit licht lijken verwijzingen naar goden die pas op de dag komen nadat ze gekomen zijn en naar ideeën als het 'Nichts west als das Sein' (p 12n25) niet echt systematisch en filosofisch verantwoord. Maar ja, onder deze interpretatie van 'systematisch' wordt de tegenwerping tegen van Reijen triviaal: stellen dat filosofen die expres proberen alle traditionele filosofie op de schop te gooien niet traditioneel verantwoord bezig zijn is een open deur. Daarbij maakt van Reijen zelf zich niet schuldig aan dit soort wilde verbasteringen van de filosofische taal, maar de filosofen die hij citeert – een belangrijk verschil zou ik zeggen.

Het lijkt er dus sterk op dat de uitspraak 'Van Reijen lapt de elementaire beginselen van de filosofie aan zijn laars' alleen waar is onder een interpretatie waarin het een volkomen oninteressante stelling is.

(2) Dan over de stelling of Habermas wel of niet aan transcendentie ontkomt. Zoals ik boven al aangehaald heb, is een van de centrale thesen van het stuk, dat een politieke filosofie niet aan *Geschichtsphilosophie* voorbij kan gaan. Dit heeft slechts indirect betrekking op het werk van Habermas, maar laat ik in ieder geval hier twee gedachten die uit het stuk naar voren komen bespreken. De eerste van deze is dat er in de huidige politiek stromingen/gebeurtenissen zijn, die niet te begrijpen zijn binnen een puur pragmatisch raamwerk. Volgens het laatste zou politiek alleen maar belangen afwegingen moeten maken en voorbij moeten gaan aan alle vragen van een hogere, meer transcendente categorie. Maar, zo werpt van Reijen tegen, dit helpt ons niet om 'Protestwahlen und anderen Unmutsphaenomenen' (2) te

begrijpen. Onder die *Unmutsphaenomenen* lijkt van Reijen bijvoorbeeld ook Bush' 'War On Terror' te scharen – een concept dat onder meer bedacht is om zijn herverkiezing veilig te stellen. Dat het succes heeft, is een vraag waar volgens van Reijen, en ook volgens mij, geen goed antwoord op gegeven kan worden door Habermas.

Verder laten de opkomst van democratie-vijandelijke krachten ons zien, dat het gewoonweg niet genoeg is om de huidige instituten beter te managen. Dit zijn stellingen waar je het mee eens of mee oneens kan zijn, maar ze zijn zeker niet van een dermate mystieke aard, dat ze volkomen oninteressant worden. Habermas kan zich verweren door te stellen dat het hier ook niet om een vrij discours gaat. Maar op deze manier loopt hij het risico zich meer en meer van de praktijk te verwijderen en (volgens van Reijen) zich richting het transcendente te begeven.

Van Reijen's conclusie is dat het empirische en het transcendente beiden aandacht moeten krijgen voor een goed begrip van het politieke. De idee van het transcendente zou dan gebruikt kunnen worden bij een analyse van fenomenen als 'Angst vor dem Untergang, dem Terrorismus oder einer Oekokatastrophe, ..., das mehr beinhaltet als die Sicherung ziviler und materieller Rechte...' (p 15). Of Habermas dit kan of niet binnen zijn raamwerk, is een serieuze vraag die opgeworpen wordt door de lezing van van Reijen.

(3) Dan als laatste over de alternatieven die Heidegger en Benjamin overduidelijk niet bieden. Ik begrijp geloof ik niet wat precies het doel is, dat Evers heeft met deze opmerking. Van Reijen is er het volledig mee eens, dus daar kan het niet aan liggen. Hun plaats in het artikel lijkt gerechtvaardigd: als het werkelijk zo is, dat onheilstijdingen (zoals de 'War on Terror') en overduidelijk onware, generaliserende uitspraken (zoals 'de Islam is een achterlijke cultuur') zo'n aantrekkingskracht op velen hebben, dan is er een rationale te geven voor een onderzoek naar filosofen die dit soort tijdingen centraal hebben gesteld in hun filosofie. Zij zullen dan wel niet helpen de wereld te verbeteren, maar kunnen wel helpen bij het analyseren van dit soort fenomenen of kunnen in ieder geval ertoe bijdragen, dat kritischer wordt gekeken naar de waarden die ten grondslag liggen aan een bepaalde filosofie. Weer kun je het hier mee eens of oneens zijn, maar het direct verwerpen, lijkt ongerechtvaardigd.

Repliek aan Wouter Meijs

Door Daan Evers

Ik ben door de bank genomen een redelijk persoon. Een student zei ooit tegen mij dat hij nog nooit iemand zo vaak het woord 'argument' had horen gebruiken. Als iemand mij vraagt hoe ik meen dat filosofen in de continentale traditie bejegend moeten worden, antwoord ik negen van de tien keer dat zij met argumenten moeten worden bestreden (in mijn ogen de enige manier om hen serieus te nemen). Één van de tien keer ben ik overmand door emoties en zeg ik dat we met hen de haard moeten aanmaken.

Dat is niet mijn officiële positie. Ik sympathiseer dus met de ergernis die uit het stuk van Wouter spreekt. Ik geloof namelijk ook dat ik zorgvuldiger en genuanceerder had kunnen zijn over Van Reijen. Wouter brengt dit virtuoos naar voren. Er zijn wel wat verzachtende omstandigheden, zoals het feit dat een stukje in *De Filosoof* tamelijk veel beperkingen stelt aan wat je allemaal hard kunt maken, plus het feit dat ik met een deadline te maken had en het in (te) korte tijd heb geschreven. In deze reactie zal ik deels kritisch, deels instemmend reageren op de drie elementen in het stuk van Wouter, *en passant* nog wat kritische noten plaatsend bij mijn eigen werk.

Wouter geeft twee interpretaties van mijn stelling dat Van Reijen in zijn stuk allerlei elementaire beginselen van het schrijven van een filosofisch essay aan zijn laars lapt. In de tweede interpretatie verwijst dit volgens hem naar het gebruik van niet-traditionele 'begrippen en argumentatiestructuren'. Dit voor de voeten werpen van een *self-acclaimed* non-traditionalist is inderdaad het intrappen van een open deur, maar omdat hij zelf al zegt dat Van Reijen helemaal geen non-traditionalist is, kan ik hier niet van beschuldigd worden.

Van begin af aan was het overigens niet nodig om interpretaties van mijn stelling te verschaffen, omdat ik expliciteer wat ik bedoel: Van Reijen definieert niet of nauwelijks (en als hij het doet, zoals in zijn eerste definitie van 'politiek', laat het veel aan helderheid te wensen over), hij argumenteert vaak veel te kort en stelt een vraag prominent op de voorgrond die nergens beantwoord wordt. Daardoor heeft Wouters eerste interpretatie, in termen van structurele opzet, weinig met mijn kritiek te maken. Het kan best zijn dat Van Reijen zijn stuk netjes heeft opgezet, maar

dat is niet relevant omdat je ook in een structureel respectabel stuk te kort kunt argumenteren, te weinig definiëren en vragen stellen die je niet beantwoordt.

Bij nader inzien is het derde punt niet van toepassing op de Duitse tekst, omdat ik bij herlezing toch een antwoord heb gevonden op de vraag of filosofie politiek relevant kan zijn (het staat op blz. 14). In de lezing voor *Studium Generale* kan dit onmogelijk duidelijk zijn geweest. Ik heb aan verschillende mensen gevraagd wat volgens hen de pointe van de voordracht was: niemand kon het mij vertellen (en dat terwijl Van Reijen zelf gezegd schijnt te hebben dat zijn lezing een vereenvoudiging van de Duitse tekst was). Deze (weerkerende) ervaring zou ik als empirisch argument willen aandragen voor de stelling dat Van Reijens stijl van filosoferen in het algemeen te wensen over laat.

De vraag is vervolgens: hoe komt dat nou toch? Terugkijkend op mijn eerdere diagnose denk ik dat daar best op af te dingen valt. Zo val ik in mijn stuk over gebrek aan definities. Dat is direct gerelateerd aan de discussie die zich na afloop van de lezing ontspan. Daarin deed Van Reijen ineens de uitspraak dat hij onder 'transcendentie' niet-instrumentele waarde verstaat (dit in een context waarin hij aannemelijk wilde maken dat iedereen tot op zekere hoogte naar 'transcendentie' zoekt). Maar in de lezing was het begrip al talloze malen gepasseerd zonder dat duidelijk was of hij er dit laatste of iets anders onder verstond. Gesteld dat zo iets algemeen onder het begrip verstaan wordt, zou je toch in moeten gaan op de vraag of er in democratische procedures geen ruimte is voor niet-instrumentele waarden. Het is niet evident dat dit het geval zou zijn (de SGP zit tenslotte ook in de Tweede Kamer). Om vervolgens te stellen dat Van Reijen nergens definities geeft, is echter veel te onwelwillend (en in feite gewoon onwaar). Toch is mijn ervaring niet dat in Van Reijens tekst de zaken klip en klaar worden gesteld. Nu ben ik van mening dat dat meer te maken heeft met een gebrek aan uitwerking dan aan een gebrek aan expliciete definities. Zo is het een teken aan de wand dat de overwegingen die Wouter noemt ten faveure van de ontoereikendheid van de *pragmatische Philosophie* zowel in aantal als in omvang vrijwel uitputtend zijn in de tekst van Van

Reijen. Daardoor ontstijgen zij in mijn ogen niet de status van suggesties. Dat wil allemaal niet zeggen dat het niet uitgewerkt zou kunnen worden, mijn punt is eerder dat het te weinig wordt gedaan.

Hier vind ik een mooi aanknopingspunt bij de laatste sectie in Wouters stukje, waarin hij stelt dat het een gedurfde stelling is dat Habermas de plank mislaat en dat hij zo iets alleen zou durven beweren nadat hij er vele pagina's aan heeft gewijd. De intentie die ik had met mijn Habermasexercitie was precies de intentie die Wouter met zijn uitspraak had: ik wilde aantonen dat anti-Habermasianen er niet zo gemakkelijk vanaf komen en dus Van Reijen ook niet. Want wie verdedigt nou eigenlijk dat politiek alleen maar belangenafwegingen zou moeten maken? De stelling dat Habermas' filosofie dit als consequentie heeft vereist nogal wat argumentatie. In de Duitse tekst zijn nauwelijks twee pagina's gewijd aan pragmatiek en dertien aan beschrijvingen van niet-pragmatische filosofen. Toch wordt de conclusie dat pragmatische filosofie (inclusief Habermas, zie blz. 2 en 14) tekort schiet op grond van die twee bladzijden getrokken (en niet alleen dat, het wordt als het belangrijkste resultaat van het betoog gepresenteerd). Er wordt in het geheel niet onderzocht in hoeverre 'transcendente' elementen een rol zouden kunnen spelen in het maatschappelijke discours dat Habermas voor ogen staat.

Ik heb in feite dus veel affiniteit met Wouters positie op het methodologische vlak: filosofie moet nauwkeurig zijn en filosofen moeten serieus genomen worden. Die nauwkeurigheid heeft minder met expliciete definities dan met explicatie te maken, met uitwerking en analyse van de inhoud en consequenties van verbanden, argumenten, hypothesen en systemen. Dat geldt voor Van Reijen evengoed als voor Habermas. Ik ben zonder twijfel tekort geschoten in mijn behandeling van Van Reijen en ik was in mijn ergernis zeker enigszins verblind. Zo heeft Wouter me overtuigd van het feit dat de stelling dat Habermas niet ontkomt aan transcendentie wel degelijk interessant kan zijn (wat niet wil zeggen dat ik geloof dat Van Reijen de stelling overtuigend heeft verdedigd). Wel blijf ik bij mijn standpunt dat de betekenis van de talrijke vergelijkingen van niet-religieus met religieus denken onduidelijk is en vermoedelijk overtrokken (zie bijvoorbeeld blz. 2-3 over politieke doelstellingen, het evangelie van Johannes en *Un-Heilsgeschiede* en blz. 14-15 over Habermas en zijn vermeende affiniteit van

met de gnosis en het messiaanse denken). Dit alles zou beter te beoordelen zijn als de kaarten meer openlijk op tafel werden gelegd, als de ambigüiteit in dit soort uitspraken naar voren werd gehaald en een standpunt bepaald met betrekking tot de interpretatieve hoorns.

Tenslotte heb ik nooit de indruk willen wekken aangetoond te hebben dat Heidegger en Benjamin van weinig betekenis zijn voor de politieke of wijsgerige problemen van vandaag. Mijn uitspraak had dezelfde status als die van Wouter over de filosofie van de druilerige zondagavond: het is niet meer dan een overtuiging, geknipt voor ventilatie in een blaadje voor een even druilerige zondagavond.

Ik concludeer tweeledig: enerzijds is Van Reijens stuk beter dan ik het heb neergezet. Anderzijds zal hij zijn analyses en argumentaties flink moeten uitbreiden om mij te overtuigen.

... in Wonderland

Door Hannah Schimmel

Op 6 november was om half tien 's avonds een verontrustend aantal onfris uitzierende adolescenten verzameld in een zaaltje achterin café de Flitz. Regelmatig kwam er één van deze personen door de deur, die anderszins gesloten bleef, naar de bar om onverklaarbaar grote hoeveelheden drank te bestellen. Wat al die mensen deden in dat zaaltje was onduidelijk, want wanneer je hoopte door een kier van de openslaande deur iets te zien wanneer er weer iemand naar buiten kwam, werd het zicht je belemmerd door een dik rookgordijn met daarachter een fel licht alsof zij je wilden verblinden. Wat daar gebeurde, kon ongetwijfeld het daglicht niet verdragen.

Aan hun blikken te zien, was dit hoe de vaste darters in café de Flitz die avond beleefden. In werkelijkheid waren de 'onfris uitzierende adolescenten' voornamelijk CKI- en Wijsbegeertestudenten van de Universiteit Utrecht. Nu zijn studenten zeer sociaal van aard en trakteren elkaar dus regelmatig op rondjes, waardoor het inderdaad vaak voorkomt dat iemand voor 5 of meer man bier komt bestellen. Maar het felle licht, dat ongetwijfeld de hoeveelheid rook in de ruimte optisch vergroot heeft, was slechts afkomstig van een overhead-projector die Joost Joosten gebruikte voor zijn lezing over, zoals hij

zelf zei: *Alice in Wonderland*, Lewis Carroll en logica.

Misschien heb je nog nooit van Joost Joosten gehoord (of denk je zelfs dat iemand met zo'n naam slechts een sprookjesfiguur kan zijn). Diegenen die nog nooit les van hem hebben gehad, kunnen slechts hopen dat zij ooit de kans zullen krijgen van zijn colleges te mogen genieten. Velen zijn het met mij eens dat hij, misschien wel de enige persoon die logica (bijna) begrijpelijk weet te maken, behoort tot het jong docententalent van de faculteit. Tijd dus om heel even met hem kennis te maken. Joost Joosten werd op 10 oktober 1972 geboren in Diemen, wat hem nu 30 jaar oud maakt. In die 30 jaar heeft hij veel gedaan en bereikt, waarvan niet het minste een doctoraal in de wiskunde is. Joosten werkt momenteel als AIO aan de faculteit Wijsbegeerte, maar waar hij zich precies nou eigenlijk mee bezighoudt gaat ook mij boven de pet. Volstaat te zeggen dat het met logica te maken heeft.

Het idee was oorspronkelijk om in het kader van het thema van de introductie afgelopen zomer Joost iets te laten vertellen over *Alice in Wonderland* aan de nieuwe eerstejaars en hen zo voor te bereiden op het vak Logica. Joost zelf is namelijk een groot fan van zowel *Alice in Wonderland* als het vervolg *Through the looking-glass (and what Alice found there)* en zou dus bij uitstek bekwaam zijn om zo'n praatje te houden. Maar ook een AIO, zelfs (of misschien wel juist) één die zich bezighoudt met logica, gaat op vakantie en Joost was helaas niet beschikbaar. Om het mooie programma (lezing gevolgd door de film *Alice in Wonderland* onder begeleiding van muziek van Pink Floyd) toch een tweede kans te geven, organiseerde de FUF wederom een Filosofisch Forum, dit

keer met het thema *Alice in Wonderland* meets Pink Floyd.

Joost vertelde die avond over interessante zaken als de oorsprong van het sprookje *Alice in Wonderland*, de achtergrond van haar schrijver Lewis Carroll en de (symbolische) logica die zowel in het leven van de auteur als in de boeken zelf een rol speelt. Met frequente citaten op sheet, sappige foto's naar aanleiding van Lewis Carrolls vermeende pedofilie en ter afsluiting een formeel bewijs dat het publiek onthoofd moest worden, vond Joosten knap het midden tussen een verkooppraatje om *Alice* aan de man te krijgen en een academisch interessante lezing over 'de bijbel van de logici' en aanverwante zaken. Op deze wijze vermaakte hij ruim anderhalf uur lang het (grootste deel van) het publiek.

Maar dat was meteen ook één van de zwakkere puntjes van Joosts lezing. De toezegging van de organisor van dit Filosofisch Forum dat het geen probleem was als hij een beetje zou uitlopen, had Joosten blijkbaar zeer ter harte genomen. En dat terwijl hij de lengte zonder al te veel moeite had kunnen terugbrengen tot iets meer dan een uur. Wat erg goed werkt bij een college logica, haalde nu helaas af en toe de vaart eruit: het (in andere woorden) herhalen van wat reeds gezegd is. Anderzijds droeg het van tijd tot tijd trage tempo wel bij aan de juiste sfeer voor het tweede onderdeel van de avond, namelijk de film met muziek.

Joost had zelf al gespeculeerd over de oorsprong van het idee om *Alice in Wonderland* met muziek van Pink Floyd te spelen en was tot de conclusie gekomen dat het goed mogelijk was dat dit iets met enige vorm van drugs te maken had. Nu heb ik uit betrouwbare bron vernomen,

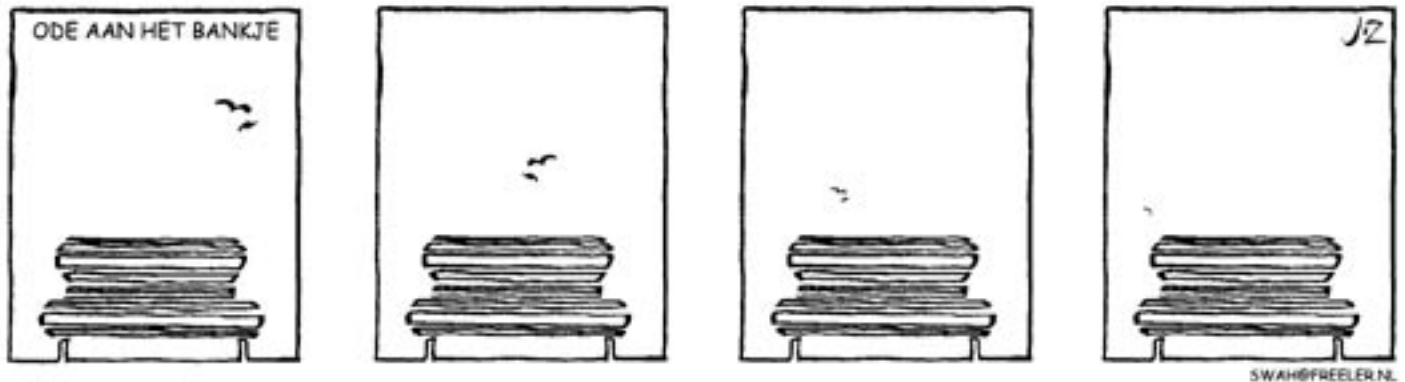
dat dit waarschijnlijk inderdaad het geval is geweest, dus de vele drankjes die eerder op de avond reeds genuttigd waren, zullen ongetwijfeld hebben bijgedragen aan de hele ervaring. (Hoewel om eerlijk te zijn de laatste uren denk ik vaker pratend met de burens dan kijkend naar het scherm werden doorgebracht.)

De combinatie van een uitzonderlijk hoog aantal bezoekers, de leerzame doch aangename lezing van Joost Joosten en de benodigde tijd om na afloop te kunnen na- en bijpraten, maakten van

de avond een gebeurtenis om snel te herhalen. Waarschijnlijk zal er nog voor het eind van blok 2 een nieuw Filosofisch Forum plaatsvinden, maar daar zult u meer informatie over krijgen op een later tijdstip. Ik wil nu met name van de gelegenheid gebruik maken om het Filosofisch Forum in blok 4 aan te kondigen.

Zoals u misschien wel weet, komt in mei 2003 het vervolg op de film *The Matrix* uit, getiteld *The Matrix Reloaded*. Was de eerste film al filosofisch interes-

sant, nu is er zelfs een hele sectie op de officiële site gewijd aan de filosofische achtergronden van de films. Tegen die tijd zal er (hopelijk) een Filosofisch Forum georganiseerd worden met als thema deze films en hun filosofische achtergronden. Geheel in de traditie van het allereerste Filosofisch Forum zullen we dan eerste de film in de bioscoop bekijken en vervolgens luisteren naar een lezing gerelateerd aan de film. Houd dus de prikborden en *de Filosoof* goed in de gaten om er op tijd bij te zijn.

GEVRAAGD: ENTHOUSIASTE STUDENTEN M/V (18-24 jaar)

- VOOR DONATEURSWERVING OP LOCATIE
 - VOOR HET WNF OF DE CLINICLOWNS
 - WERKEN WANNEER JIJ WILT
- WERKTIJDEN: 11 TOT 17 UUR (ma t/m za)
 - 9,08 (tot max. 11) EURO PER UUR

INTERESSE?
BEL DAN:

030-210.98.96
Koen²Concepts

Dialogo tussen culturen:

een kijkje achter de schermen van het multi-culturalismedebat

Door Stephanie Roels

Een dialoog tussen culturen; hoe doe je dat? Een dialoog staat voor tweespraak, samenspraak, een uitwisseling van standpunten; er wordt samen gesproken, gedacht en misschien gewerkt. Strijdige standpunten hoeven niet geëlimineerd te worden, maar door openheid kunnen de sprekers wél van elkaar leren en hun mening herijken. Een dialoog staat voor vervloeiing, vervlechting en transparantie. Althans, idealiter.

Studium Generale heeft momenteel een lezingencyclus voor de woensdagavond met als thema “Denkend aan Holland, cultuurfilosofen spreken zich uit”. Als (praktisch) filosoof in wording is dit uiteraard een onderwerp dat mij enorm aanspreekt en ik vind het erg leuk mij in een gezelschap met uiteenlopende meningen te begeven. Dat maakt Studium Generale lezingen immers zo interessant: het publiek is samengesteld uit vogels van diverse pluimage en ook de sprekers vertegenwoordigen een kleurrijke mix van standpunten. Op woensdag 30 oktober j.l. sprak prof. dr. Ilse Bulhof in de senaatszaal van het Academieggebouw. Haar toedracht was getiteld “Dialogo tussen culturen. Open zijn voor wat buiten onze horizon ligt” waarmee zij haar toehoorders ruim een uur wist te boeien. De avond was de vierde in een reeks van (oorspronkelijk) negen en de organisatie ervan is mede in handen van Floris van de Berg, tevens redactielid van ‘onze’ Filosoof.

De stellingname van mevrouw Bulhof was interessant te noemen, omdat zij zich niet zonder meer in lijn van de Westerse filosofie over dit onderwerp wilde uitspreken. De Westerse opvatting is onze opvatting, maar is daarmee niet de enige juiste, luidde haar mening. Ik kan voor een groot gedeelte instemmen met deze stellingname, maar wens mij terzelfdertijd hard te maken voor de praktische houdbaarheid van dergelijke standpunten. Deze avond hoorden en spraken wij over uiteenlopende wijsgeren, denkers en literatuurcritici, waarvan sommige zo levendig werden neergezet dat ze bijna in levende lijve bij ons in de zaal leken te

zitten. Begonnen bij Plato, eindigden we bij Zen.

De traditie van Plato behoort tot de Westerse traditie, er wordt wel eens gezegd dat alle ontwikkelingen in onze geschiedenis feitelijk voetnoten zijn bij de Platoonse filosofie. Plato geeft ons een herhalingsmodel mee, dat tot uitdrukking komt in de Ideeën en de materie. Het is bovendien tevens een groei- en ontwikkelingsmodel, omdat alles gericht is op groei en streeft naar perfectie. Tegelijkertijd is de theorie star en rigide, omdat de Ideeën onbenaderbaar zijn en onveranderlijk. Fascinerend is te zien hoe deze cyclische tendens voortvloeit in terugkeer, herhaling en een circulair tijdsbesef. In de huidige westerse tijd hebben we echter een lineair tijdsbesef waarin het ideaal van innerlijke groei verloren lijkt te zijn gegaan. Alles is gericht op het proces van verbetering dat zich lineair zal tonen maar dus niet bereikt kan worden.

Hoe kunnen we nu in dialoog treden met andere culturen? We stellen ons open

‘Het Westen heeft moeite met het begrip van “de ander”. Toch is het voor de interculturele dialoog van belang een begrip van “de ander” te vormen’

om met anderen in discussie te treden, maar dat dient dan wel in lijn van ons eigen Westerse denken te gebeuren. Het is dan nog maar de vraag of we werkelijk zo open zijn als we onszelf willen doen geloven. De filosoof Gadamer staat stil bij dit gegeven en pleit voor een verbreding van de vraagstelling naar andere religies zodat een interculturele dialoog tot stand komt waarin meer antwoorden mogelijk zijn dan wij nu kunnen bedenken. Door middel van een versmelting van horizons kunnen we van elkaar leren en zullen standpunten vervloeien.

De Amerikaans-Joodse literatuurcriticus Said staat naar eigen zeggen niet tussen, maar *in* twee werelden door zich in twee werelden thuis te voelen. Als *secular intellectual* voelt hij zich overall een buitenstaander zonder vervreemding, zodat hij zich thuisvoelt in verschillende

werelden. Thuis en oppositie gaan samen, het is beide en niet het een of het ander. Said is van mening dat de huidige Westerse tendens van individualisering en multiculturalisme als politiek van identiteiten ronduit verkeerd is. Door de nadruk zo zwaar op één identiteit te leggen, kan nooit acceptatie en vervlechting gecreëerd worden. Het is beperkend om maar één persoon of groep te kunnen zijn; wanneer er slechts ruimte is voor een dergelijke persoonlijke identiteit komt de publieke moraal in het geding en zal de samenleving individualiseren en strijd tussen individuen met zich meebrengen. Het is absoluut noodzakelijk een publieke dialoog te handhaven waarin een ieder in meerdere werelden thuis kan zijn, aldus Said.

Ik denk dat dit een waar woord is. Wanneer wij ons teveel moeten concentreren op één rigide levensvorm, kan het zijn dat wij niet meer open staan voor het publieke debat en de eventuele goede kanten van andere partijen. Het is belangrijk om behalve op ons onszelf ook op de ander geconcentreerd te zijn. Wat maakt de ander echter ‘anders’, zodanig dat wij hem als ‘de andere’ beschouwen?

Het Westen heeft moeite met het begrip van ‘de ander’. Toch is het voor de interculturele dialoog van belang een begrip van ‘de ander’ te vormen. Hannah Arendt geeft de mogelijkheden weer. Allereerst is het mogelijk dat de ander zó anders is, dat het verstaan van de ander en daarmee de dialoog onmogelijk lijkt te zijn. Anderzijds is het mogelijk de ander als gelijk aan jezelf te beschouwen, met als resultaat dat er helemaal geen verschil meer is. In feite betekent deze optie dat er geen ander bestaat en daarmee dat het Westen superieur is.

Het is echter veel interessanter, naar mijn mening, om ‘de ander’ als paradoxaal begrip te beschouwen. Foucault doet dit en geeft hiermee een bijzonder verrassende wending aan het onderwerp: neem het paradoxale van de radicaal andere als uitgangspunt voor zelfreflectie. Met andere woorden, ik beschouw de andere als anders, maar wat maakt mij tot mij zodat ik mijzelf als anders dan hem beschouw? Ik kan vervolgens bij *mezelf* te rade gaan, waarom ik de ander als anders beschouw en zodoende zelf de verantwoordelijkheid nemen.

Er zijn zoveel typisch Westerse standpunten die niet onbetwist zijn. Waarom zouden wij de waarheid in pacht hebben en alles dat niet met ons instemt 'anders' (en daarmee fout) zijn? Waarom zijn wij bang voor de dood, waarom verzetten wij ons daartegen? Waarom leven we maar één keer, waarom zou er niet meer zijn? Said zegt ons dat we op zoek moeten naar meer, één identiteit is niet toereikend. Als we verder zoeken naar iets anders, kan ons dat dichterbij anderen brengen dan we gewoonlijk zijn.

Dit gezegd hebbende, legt Bulhof in haar toespraak een brug naar het Boeddhisme. Het gaat immers om het herondekken van de psyche en het besef dat het uiteindelijk het meest van belang is wat het *doet met* zijn of haar cultuur. Het Boeddhisme is een oefenschool, een levensleer waarin alles één onderling afhankelijk geheel is. Volgens Bulhof ligt de toekomst van onze interculturele samenleving in een dergelijke ervaring van interdependentie. We zullen af moeten stappen van de in het Westen gangbare opvatting die subject en object tegenover elkaar plaatst, en ruimte moeten geven aan openheid en volheid. Wanneer we ons op deze manier minder afsluiten en open staan voor andere religies en levensopvattingen zal dit ons bewust maken van onze eigen misvattingen. We beginnen dan aan

een proces van loslaten en acceptatie. De nadruk op het hebben van ideeën wordt verplaatst en zal komen te liggen op het *zijn* van goede ideeën.

Het ervaren van het anders-zijn van de ander komt voort uit hoe ik *zelf* ben. En hoe kom ik zoals ik ben? Een dergelijke paradoxale, zelfreflectieve theorie spreekt mij erg aan. Het oefenen in een ander perspectief door openheid te tonen en andere houdingen in te nemen en aan te voelen, kan naar mijn mening een fantastische manier zijn om wederzijds begrip te ontwikkelen. Het is daarbij niet van het grootste belang dezelfde standpunten en overtuigingen te hebben, maar wél om door het erkennen van het verschil bewust te worden van de betrekkelijkheid van het eigen. De eigen verantwoordelijkheid voor het bewustzijn en de gedachtengang zouden idealiter de spil in de menselijke omgang moeten vormen.

Zoals ik al zei, dit standpunt spreekt mij persoonlijk erg aan. Prachtig. Wanneer alle mensen deze capaciteit tot zelfreflectie bezitten, is er ruimte voor discussie en strijd, maar ook voor acceptatie. In het erkennen en accepteren van de ander vormt zich het eigen zelfbesef en de berusting in het verschil. Ik heb echter een dringende vraag naar de praktische implementatie van deze theorie. Na twee verwoede pogingen om een antwoord

te krijgen van mevrouw Bulhof zoek ik het nu hier. Haar dromerige theorie lijkt mij vooralsnog aan werkelijke dagelijkse daadkracht te ontbreken.

In de wereld om ons heen is er dagelijks sprake van conflicten. Groot of klein, de realiteit lijkt er niet een van openheid, transparantie en vervloeiing te zijn. Wanneer we aandacht zouden besteden aan het ontwikkelen van het menselijk bewustzijn en het oefenen in een ander perspectief, zou dit wellicht op de langere termijn positieve gevolgen kunnen hebben. Een belangrijke taak is hierbij voor opvoeding en educatie weggelegd. Maar dat is toekomst, er gaan generaties over heen voor een dergelijke bewustzijnsverandering op kan treden. En juist daar schort het ons nu aan: we zitten nu met de conflicten, er is nu een oplossing gewenst. Precies op dit punt schuwt mevrouw Bulhof het debat. En eigenlijk denk ik niet dat alle mensen breed, open, zelfreflectief en kritisch willen zijn. Mensen zijn ook trots en soms kortzichtig, vooral waar het eigenbelang betreft. In een gemengde samenleving waarin meerdere opvattingen naast elkaar zullen leven, is daarom (naast een zeer gedegen educatie) sturing gewenst. Er is behoefte aan een duidelijke politieke lijn. Helaas heb ik niet van mevrouw Bulhof kunnen begrijpen of haar ideale samenleving hier ruimte voor heeft.

Pleidooi voor filosofisch vegetarisme

Floris van den Berg

Filosofie is de rationele analyse van de wereld, inclusief het eigen handelen. Wie meent dat rationaliteit en redelijke argumenten niet de kern zijn van filosofie – wel, zij plaatsen zichzelf buitenspel, met hen valt niet te praten. Immers, hoe kun je iemand die immuun is voor redelijke argumentatie ooit overtuigen? Dat is onmogelijk, wie de rede niet hoog aanslaat immuniseert zijn denken en handelen voor kritiek. Dat is inderdaad wat er gebeurt. Zo is een religieus persoon haast nimmer vatbaar voor redelijke argumentatie, tenminste zolang als het om levensbeschouwing gaat, want als het gaat om het installeren van de computer wordt wel een (noodzakelijk) redelijk patroon gevolgd. Dit noem ik, in navolging van Vermeersch, declationaliteit.

Ik wil laten zien wat een filosofische analyse van het gebruik van producten uit de bio-industrie (zoals eieren, vlees, leer) als uitkomst geeft. Filosofie immers stelt vragen over datgene wat door de meeste mensen algemeen wordt aanvaard. Vlees eten is zo'n algemeen fenomeen dat volkomen in de maatschappij is ingeburgerd. Haast niemand stelt zich de vraag of het moreel aanvaardbaar is om vlees te eten.

Het probleem met vleesconsumptie is het feit dat de dieren in de intensieve veehouderij, de bio-industrie, een verschrikkelijk leven leiden waarin het dier slechts wordt gezien als een product en dat daarom de belangen van het dier in het geding komen. Als mensen behandeld zouden worden als slachtrunderen zou het protest niet gering zijn. Mensen zijn dieren die alleen daarin van andere dieren verschillen dat zij meer ontwikkelde hersenen hebben en daardoor zelfbewustzijn hebben dat hen in staat stelt zichzelf als mens te ervaren. Blijkbaar vinden mensen zich zo geweldig bijzonder dat zij zich daarom het recht hebben toegekend om dieren op grote schaal te mishandelen, zelfs om dit op enorme schaal te institutionaliseren. De verschillen tussen mens en dier zijn gradueel en niet essentieel. Religies, en met name de monotheïstische religies, hebben deze uitbuitende en terroriserende houding van de mens tegenover het dier verder gerechtvaardigd. Zo ook nu nog, zoals de Utrechtse theoloog Henk Tieleman in een artikeltje over 'Christianity and love' (2002) laat zien: 'Love of other fellow creatures (animals, plants) does not

seem to be a big deal in the biblical sources of Christianity: it has all been given to men, for their own use and consumption. It is hard to find a biblical base for a thing like animal rights.'

Vanuit een egoïstisch antropocentrisch en daaruit foutief wereldbeeld waarin de mens een bijzondere status krijgt is een verwerpelijk moreel besef ontstaan. De geschiedenis van de ethiek heeft zich voor het allergrootste deel afgespeeld binnen het kader van dit antropocentrisme. In de ethiek is langzamerhand door de eeuwen heen een emancipatiebeweging zichtbaar. Deze emancipatie is pas begonnen in de 18^e eeuw, geïnitieerd door de Verlichtingsdenkers. Slavernij werd afgeschaft, vrouwen en kinderen werden als mens erkend en er ontstond het concept van

gelijkwaardigheid en daarmee rechten van individuen. Filosofie heeft als nobele taak de blinde vlekken van de moraal te vinden en daarop te reageren. De Verlichtingsfilosofie heeft geleid tot een uitbreidende moraal. Filosofie moet pogen het domein van de ethiek uit te wijden als een *expanding circle* (zoals Peter Singer laat zien). Jeremy Bentham heeft bedacht dat datgene wat van belang is voor moraal het lijden is. Moraal gaat om het vermijden van pijn en het bereiken van geluk. Niet een of andere metafysische eigenschap van de Mens, maar het biologische gegeven pijn te lijden. Maar niet alleen mensen kunnen lijden, ook dieren kunnen lijden. Het vermogen tot lijden wordt bepaald door de hoogte op de evolutionaire schaal. Hoe meer ontwikkeld het wezen is, hoe beter ontwikkeld het zenuwstelsel, hoe meer het pijn kan ervaren en zich daarvan bewust is.

Dieren kunnen pijn lijden, maar ze kunnen niet voor zichzelf opkomen. Omdat dieren niet kunnen praten en zich niet tegen de menselijke overheersing kunnen verzetten zijn dieren het slachtoffer van de

menselijke onderdrukking. De beelden van hoe het er in de bio-industrie aan toegaat kan iedereen zich van de media voor de geest halen, en anders zijn er de dierenwelzijnsorganisaties die daarvan uitgebreide documentatie hebben. Toch vinden mensen het niet prettig om met het overduidelijk zichtbare lijden van dieren geconfronteerd te worden en is de grootschalige bio-industrie in Nederland geheel onzichtbaar. Maar uit het oog betekent niet dat het niet bestaat. Vlees in de winkels, mooi verpakt, laat zich moeilijk herleiden tot hun verschrikkelijke oorsprong. Zou het helpen als naast de schappen in de winkel een video zou staan met een eerlijke documentaire over de herkomst van het vlees, terug naar het slachthuis, het transport, de behuizing, et cetera.

Laatst pikte ik bij een borrel een absurd argument op. 'Dieren kunnen lijden, maar wie zegt ons dat planten niet net zo goed kunnen lijden? Misschien slaken planten ook kreten van pijn, maar zijn wij niet gevoelig voor hun uitingen. Dan zouden we helmaal niets meer kunnen eten of mogen doen ...' De evolutiebiologie heeft aangetoond dat levende wezens een verschillende mate van ontwikkeling en van bewustzijn hebben. Planten echter hebben geen centraal zenuwstelsel en kunnen derhalve geen pijn ervaren. En gesteld dat ze wel iets van pijn kunnen ervaren dan is dat van een heel andere orde dan waarop dieren, gewervelde dieren en met name zoogdieren dat kunnen. Er is ook geen absoluut verbod op het doden van wezens nodig om zelf te kunnen leven, maar je moet proberen het leed te verminderen en dat kan door de bio-industrie af te schaffen.

Het consumeren van producten uit de bio-industrie, zoals de dagelijkse consumptie van vlees, is precies dat wat de hele bio-industrie in stand houdt. Zolang er vraag is naar dergelijke goedkope producten blijft het op de markt. De wettelijke dierenwelzijnregelingen van overheidswegen schieten schromelijk tekort. Er zit maar één ding op wanneer je zelf geen bijdrage wilt leveren aan deze verderfelijke stand van zaken – het op grote schaal moedwillig martelen van dieren – en dat is het boycotten van vlees. Wie vlees eet is verantwoordelijk voor het leed van dieren, oftewel een 'schone handen beul'. Filosofie dwingt tot praktisch handelen, zelfs als dat in je dagelijkse etenspatroon snijdt. Het zij zo. Je moet durven je eigen handelen kritisch te onderzoeken en zo nodig te wijzigen.

WBG VOLTIJD	MAANDAG	DINSDAG	WOENSDAG	DONDERDAG	VRIJDAG
09:00 – 11:00					
11:00 – 13:00		Geschiedenis 2 HC P. Steenbakkers Trans 1B <i>m.u.v. 25/2: CGZ F125</i>			Geschiedenis 2 Leescollege P. Steenbakkers Trans 1B <i>Let op tentamen*</i>
13:00 – 15:00	Taalfilosofie HC M. Lievers Trans 1 Wit	Geschiedenis 2 WG P. Steenbakkers BG 484 BG 465	Taalfilosofie HC M. Lievers Unnik 001 <i>Let op tentamen*</i>	Geschiedenis 2 HC P. Steenbakkers Trans 1 Rood <i>m.u.v. 25/2: CGZ F125</i>	
15:00 – 17:00	Taalfilosofie WG M. Lievers Wg1: Trans 1B Wg2: BG 465		Taalfilosofie WG M. Lievers Wg1: Trans 1B Wg2: BG 467		
WBG VOLTIJD	MAANDAG	DINSDAG	WOENSDAG	DONDERDAG	VRIJDAG
KEUZE MAJOR 09:00 – 11:00	Het goede leven Tieleman BG 465		Het goede leven Tieleman BG 465		Argumentatieleer R. v/d Lecq Trans 1 032 <i>Let op van 10-13u</i> <i>Let op tentamen*</i>
11:00 – 13:00	Wetenschapsfilosofie J. van Lith Trans 1 032 <i>3/2 t/m 10/3: Unnik 001</i> <i>10/2: Aard Groot</i> <i>Vanaf 17/3: Trans 1 Wit</i>			Argumentatieleer R. v/d Lecq Trans 1 121 <i>m.u.v. 27/2: Trans 1 032</i>	
13:00 – 15:00				Wetenschapsfilosofie J. van Lith Trans 1 Wit <i>m.u.v. 3/4: Trans 1 Blauw</i> <i>Let op: tentamen*</i>	Meta-ethiek M. Düwell BG 465
15:00 – 17:00	Wijsgerig Latijn P. Steenbakkers BG 467 <i>Let op: van 16-18u</i>	Inl. Reformatorische Wbg Geertsema Trans 1 B <i>Let op: 15:15 tot 17:15</i>	Taalfilosofie WG M. Lievers Wbg1: Trans 1B Wbg2: BG 467	Wetenschapsfilosofie J. van Lith Wg1: Trans 1 B Wg2: BG 043	
WBG VOLTIJD	MAANDAG	DINSDAG	WOENSDAG	DONDERDAG	VRIJDAG
KEUZE MASTER 09:00 – 11:00		CS NW Natuurfilosofie T. Verbeek BG 465		CS NW Natuurfilosofie T. Verbeek BG 465	
19:00 – 22:00		CS Philosophy of Mind: Emotie en expressie R. van Gerwen BG 465 <i>Let op: alleen op 4/2, 4/3 en 8/4</i>	CS Taalfilosofie A: Dynamische semantiek A. Visser Trans 1 121		
WBG DEELTIJD	MAANDAG	DINSDAG	WOENSDAG	DONDERDAG	VRIJDAG
VERPL. MAJOR 19:00 – 22:00		Taalfilosofie HC M. Lievers Trans 1 Wit (Tentamen*)			
WBG DEELTIJD	MAANDAG	DINSDAG	WOENSDAG	DONDERDAG	VRIJDAG
KEUZE MAJOR 19:00 – 22:00				Het goede leven* T. Tieleman BG 465	
WBG DEELTIJD	MAANDAG	DINSDAG	WOENSDAG	DONDERDAG	VRIJDAG
KEUZE MASTER 09:00 – 11:00		CS NW Natuurfilosofie T. Verbeek BG 465		CS NW Natuurfilosofie T. Verbeek BG 465	
19:00 – 22:00		CS Philosophy of Mind: Emotie en expressie R. van Gerwen BG 465 <i>Let op: alleen op 4/2, 4/3 en 8/4</i>	CS Taalfilosofie A: Dynamische semantiek A. Visser Trans 1 121		

Een Filosoof in de Filosoof

De Filosoof begint een serie over filosofen op de faculteit. Wie lopen er hier allemaal rond en waar houden ze zich mee bezig? Deze eerste aflevering: dr. Menno Lievers.

Door Irene Conradie

Over Menno Lievers weet iedereen wel iets. Hij zou kinderboeken hebben geschreven, in Oxford hebben gestudeerd, ondertussen zijn studie geneeskunde hebben afgemaakt, redacteur bij de Revisor zijn, en hij zou ook marathons hebben gelopen in Amerika. Eén student is zelfs wijsgemaakt dat hij een olympische medaille heeft behaald. Wat is waar?

Erst maar over wat ik zoal heb gehoord. Wat heeft u voor kinderboeken geschreven?

Nou, ik ben nog niet helemaal klaar, en het is maar één boek. Het is een boek over filosofie voor kinderen, als het goed is verschijnt het in het voorjaar, in ieder geval voor de kinderboekenweek van 2003. Het gaat over allemaal filosofische problemen als 'waarom is één plus een twee?' en 'vader is beroemd, want vader staat in het woordenboek'. Ik gebruik geen enkele filosoof in het boek, alles gaat alleen aan de hand van alledaagse problemen.

Voor welke leeftijd is het bedoeld?

Ik merk toch dat als kinderen 13 zijn, zo rond 12-13 dat ze dan wel zijn geïnteresseerd in filosofische problemen.

U bent net weer vader geworden: bent u daarom aan dit kinderboek begonnen?

Nee, want ik was daarvoor al aan de slag.

Zou u het leuk vinden als uw kinderen als ze groot zijn zeggen: "Papa, ik wil zo graag filosofie gaan studeren!"

Ja..Waarom niet?

Niet zoiets van "Zou je dat nou wel doen, meisje?"

Nou, Ik zou wel aanraden – ik weet niet hoe de universiteit er dan bij staat – om er een ander vak bij te doen. Dat is zowel goed voor de filosofie als voor het andere vak... plus het is goed om je mogelijkheden te vergroten voor als je klaar bent.

U hebt zelf ook verschillende studies gedaan... waaronder geneeskunde?

Dat was het voornamelijk wel. Ik ben begonnen met medicijnen, in Leiden, maar daar was het in het tweede jaar toch wel veel uit het hoofd leren.. dus toen heb ik rondgekeken wat ik er nog bij zou kunnen doen..want het bevredigde niet echt. En toen kwam ik bij filosofie uit en dat was wel een eye-opener.

Hoe kijkt u terug op uw studententijd?

Nou kijk, in het begin was ik nogal fanatiek met hardlopen, alles stond in het teken van harlopen en daarna kwam filosofie daarvoor in de plaats. Dus ik heb niet echt van het studentenleven genoten omdat ik natuurlijk vroeg naar bed moest omdat ik 2 keer per dag trainde. Bovendien wilde je niet anders want je was daarna gewoon doodmoe. Ja,.. die dingen lopen zoals ze lopen. Achteraf had je het misschien anders gedaan.

U heeft marathons gelopen in Amerika?

Nee, op de middelbare school was ik jeugdkampioen hardlopen. Een Amerikaanse coach van een klein universiteitje vroeg mij voor hen te komen hardlopen. Toen ik werd uitgeloot voor geneeskunde ben ik daarheen gegaan. Daar in Amerika heb ik toen veel getraind en gelopen. Geen marathons dus, wel veel hardlopen.

Beste afstand?

Ik denk de 1500 m. ...en de 800 m.

En u schrijft ook artikelen voor de NRC? Hoe komt iemand daar terecht? Gewoon een stukje insturen?

Nou, de directe aanleiding was dat er een stukje in stond van Gerrit Krol over Wittgenstein en dat klopte helemaal niet. Ik wilde liever een positieve bijdrage leveren dan een artikel in te sturen met wat er allemaal niet klopte. In de media van die tijd viel, in Nederland, filosofie samen met alles wat uit Duitsland en Frankrijk kwam; toen was er geen of nauwelijks aandacht voor de Engelse analytische filosofie. Ik heb het ook een tijdje als missie gezien om de Engelse analytische filosofie te promoten. Ik heb naïef vanuit Oxford een brief gestuurd of ik daar een stuk over mocht schrijven en de redacteur zag dat wel zitten. Zo is het eigenlijk begonnen.

Als er bijvoorbeeld een filosofisch boek over Wittgenstein uitkomt, denken ze daar: "O, gauw even Menno bellen."?

Zo gaat het meestal wel. Soms neem ik zelf ook het initiatief. Bijvoorbeeld morgen [red.: NRC, 20-12-2002] komt er een stukje in de krant over Bernard Williams' boek, 'Truth en Truthfulness'. Erg goed boek trouwens.

Over naar zaken dichter bij huis. Het jaar is nu een tijdje bezig. Wat vindt u van

de BaMa?

...Ja, dat is... binnen de randvoorwaarden die gecreëerd zijn in de Nederlandse samenleving voor het universitair onderwijs deden we het nog zo gek niet. Het zat allemaal wel goed in elkaar. Nederlandse filosofiestudenten hebben duidelijk een goede brede achtergrond, vooral op het gebied van de geschiedenis van de filosofie. Zeker als je dat vergelijkt met Engelse of Amerikaanse studenten. Ik vond het wel goed geregeld. Ik zag niet goed in waarom dat moest veranderen. Maar het is aan de andere kant toch ook wel dramatisch als van de tien studenten die er aankomen op een universiteit dat er dan maar zes het halen. Dat is wel een heel laag rendement.

En bij filosofie is dat nog lager.

Inderdaad. Daar moet misschien wel wat aan gedaan worden. Ik weet niet of de BaMa daar het ge-eigende model voor is.

Ziet u nou ook positieve mogelijkheden met de komst van de BaMa? Bijvoorbeeld... meer participatie van de studenten?Of bent u bang dat het juist meer schools wordt?

Dat lijkt me onvermijdelijk. Wat je krijgt is wederzijdse verplichtingen. Dat bestaat ook op de middelbare school. Ik vond het altijd mooi dat de universiteit een haven van vrijheid was in de maatschappij. Zowel voor de studenten om het onderwijs te volgen dat ze wilden als voor de docenten om les te geven op hun eigen manier. Ik zou graag zien dat dat zo bleef. Maar de maatschappij en/of de politiek wil dat niet meer. Als universiteit moet je dat wel accepteren, want je eet uit die hand. Dus moeten er veranderingen komen. Maar het had misschien ook anders gekund. Ik ben zelf bijvoorbeeld niet zo'n tegenstander van toelatingen. Het rendement is onder andere zo laag omdat je niet kunt selecteren. Nu krijg je een aselechte groep mensen die filosofie willen studeren. Die hebben een bepaalde vooropleiding, maar dat is ook het enige. In een voorgesprek kijken ze naar wie er wil

komen studeren. Wadham College [in Oxford], waar ik zat, was een beetje links, en had ook graag maatschappelijk bewogen studenten. Zo'n toelatingsgesprek gaat dus niet alleen om goede studenten maar daar komen ook andere kwaliteiten bij aan de orde: wat zijn jouw interesses, voel je je thuis bij deze mensen, en omgekeerd, past deze student bij ons College? Dan heb je door zo'n toelatingsgesprek vanzelf wederzijdse verplichtingen gecreëerd. Vervolgens proberen ze je er dan ook echt doorheen te slepen. Maar hier komen mensen vaak even snuffelen en gaan dan weer weg. Moeten we het ons dan aantrekken als die mensen de eindstreep niet halen?!

Waarom dan geen toelatingen?

Dat wilde minister Hermans niet. Je kan BaMa natuurlijk ook zien als een impuls om iets aan je onderwijs te veranderen. De onderwijskunde heeft de afgelopen jaren ook niet stilgestaan. Je moet niet veranderen om het veranderen, maar je kunt je wel afvragen of je geen andere onderwijsmethoden kunt gaan gebruiken. Maar dat is allemaal enorm arbeidsintensief.

Zou filosofie hier in Utrecht net zo'n status als filosofie in pakweg Cambridge of Oxford kunnen krijgen?

De beste tien van Utrecht zijn net zo goed als de beste tien van Oxford. Maar de beste vijftig van Oxford zijn al wel een stuk beter en de beste honderd verschilt al helemaal. In werkgroepen bepalen degenen met het laagste niveau het tempo. Als je vraagt "Heeft iemand het niet begrepen?" en iemand zegt "ja, ik niet", dan leg je alles nog een keer uit. Terwijl je ook op volle kracht vooruit had kunnen gaan.

Hoe bent u eigenlijk in Oxford terechtgekomen?

Ik was student in Leiden en daar kregen we een gastspreker uit Oxford, Michael Ayers, die een heel dik boek over Locke had geschreven. En in die lezing ging hij een opvatting te lijf waarvan ik dacht dat die klopte. Toen heb ik dat werk van Locke opgepakt en bestudeerd om te bewijzen dat hij geen gelijk had. Toen heb ik voor de eerste keer een duidelijke conversie meegemaakt door wetenschappelijk onderzoek. Na twee weken onderzoek kwam ik er gewoon achter dat Ayers gelijk had. Dat was wel een eye-opener voor me. Die zomer ben ik naar Engeland en ook Oxford gegaan en heb ik de stoute schoenen aangetrokken en heb ik daar geïnformeerd wat mijn mogelijkheden waren.

U bent daar op vakantie gewoon heen-gegaan en hebt daar aangeklopt?

Ja, ik heb geïnformeerd wat de mogelijkheden waren. Ik ben daar aangenomen als 'foreign student' en heb bij Ayers mijn doctoraalscriptie over Locke geschreven. Ik heb toen ook veel colleges gevolgd bij David Wiggins en aan beiden heb ik gevraagd of ik goed genoeg was om daar te blijven. Dat beaamden ze. Maar ik heb toen eerst mijn co-schappen bij geneeskunde afgemaakt. Ik heb zelfs nog een tijdje gewerkt als assistent gynaecologie, waar ik voornamelijk bevallingen heb gedaan.

Tijd voor de laatste vraag. Stel, over een jaar of veertig verschijnt de 'Encyclopedie der Grote Filosofen'. In dit gerenommeerde werk staat onder de L, Lievers. Wat zou daar over u in moeten komen te staan? Met andere woorden: aan welke posities of meesterwerken wilt u (filosofisch) worden herinnerd door komende generaties?

Dat is een goede vraag. Ik hoop dat het nog voor me ligt.

Het zal niet uw kinderboek zijn.

Dat is niet de bedoeling, nee. Dit is een gewetensvraag. Deze moet je wel aan iedereen stellen, hoor. Nou...hmm...

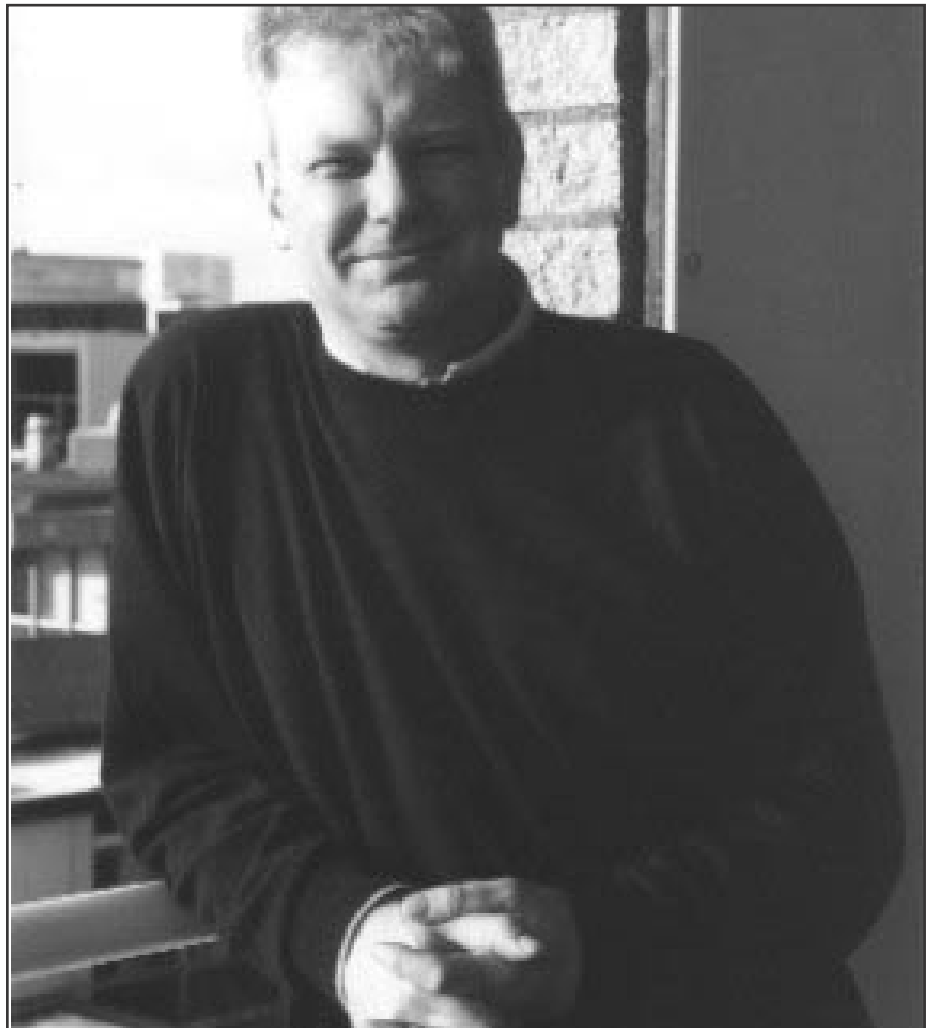
In ieder geval Menno als groot taal-filosof?

De taalfilosofie als zodanig is natuur-

lijk wel achterhaald door de filosofie van de geest. Ik ben wel een beetje een generalist in de filosofie, dus het boek dat ik in mijn hoofd heb – dat ik nog ooit hoop te schrijven – zal ook wel dat karakter dragen. Dat zou iets zijn dat verbanden aanwijst tussen verschillende vakgebieden. Dat specialisme binnen de eigen vakgebieden zie je ook terug hier op de faculteit. Ook onderwijs ben ik nu veel belangrijker gaan vinden, dus misschien daar ook iets mee. Natuurlijk heb ik me al wel sterk gemaakt voor de Engelse analytische filosofie in Nederland. Tien jaar terug was dat nog een ondergeschoven kindje. Dat is nu wel beter. Niet alleen aan onze faculteit, maar ook elders.

Wordt de continentale filosofie nu het nieuwe ondergeschoven kindje?

Nou, ik denk dat Derrida en zo nog wel flink bestudeerd wordt. En Heidegger zal altijd nog wel bestudeerd moeten worden. Maar ik vind het wel belangrijk dat dat gebeurt. Je moet daar als student wel kennis van hebben. Dat is ook het mooie aan de Nederlandse filosofiefaculteiten, dat het zo breed is opgezet. Ik vind dat iedereen Heidegger en Nietzsche gelezen moet hebben, als je doctorandus in de filosofie bent. Of je daar dan wat van leert, is vers twee...maar goed.

Studiereis Athene: wie gaat er mee?

Laten we beginnen met het goede nieuws: het is de FUF gelukt haar studiereis naar Athene door te laten gaan (mede dankzij de faculteit)! Na een hoop moeite en gedoe – die ik jullie zal besparen – kan de reiscommissie nu de inschrijving officieel openen. Er zijn echter wel wat veranderingen, dus weet waar je aan begint. Bij dit artikel zit ook het inschrijvingsformulier om je op te geven.

De tegenvallers. Alles is een stuk duurder uitgevallen, waardoor de prijs van de reis is verhoogd tot €350,- p.p. voor FUF-leden. Hiervoor krijg je een retourvlucht met Swiss Air, overnachting in een hostel met drie- tot vierpersoonskamers en een cultureel en filosofisch programma, waaronder een dagtrip naar Delphi. De tweede verandering is dat het maximaal aantal deelnemers 25 zal zijn (ook dit om financiële redenen). Dit laatste is jammer omdat we weten dat er best meer mensen mee zouden willen, maar het kan niet anders. Wie er meegaat wordt bepaald door een (gewogen) loting: omdat dit een filosofische reis is, hebben FUF-leden en filosofen de voorkeur.

Gegevens over de reis. De reis vindt plaats in de vrije week na blok 3. We vertrekken vanaf Schiphol op vrijdag 11 april, de terugreis vanuit Athene is op vrijdag 18 april.

Wat gaan we daar doen? Naast de klassieke hoogtepunten, waaronder een bezoek aan enige musea, de Akropolis en een dagje naar Delphi, hebben we ook een middag met lezingen op het programma. We zullen het Nederlands Instituut in Athene bezoeken en de directeur van het NIA, die tevens archeoloog is, zal ons (waarschijnlijk) een stadswandeling geven langs filosofisch interessante locaties als de zuilengalerij van de Stoa en de vermeende Academie van Plato. (Het definitieve programma verschijnt in ons reisboekje.)

Voorafgaand aan de reis zal er een culturele dag worden georganiseerd waarop een aantal sprekers lezingen houden over het oude Athene. Hierbij zullen een aantal van de sprekers van het Studium Generale van vorig jaar (dat als thema Athene had) ons meer vertellen over onze bestemming. (Diegenen die niet mee op reis kunnen of willen, zijn hier natuurlijk van harte welkom.)

Hoe ga je mee? Met behulp van het bijgesloten inschrijvingsformulier kun je je opgeven voor de reis. Op het formulier wordt om veel informatie gevraagd en een

kopie van een legitimatiebewijs zodat we alvast alle gegevens hebben van onze deelnemers. Maar omdat er slechts 25 mensen mee kunnen, staat je inschrijving pas vast, als jouw naam ook op de lijst van definitieve deelnemers staat. Inge vulde inschrijvingsformulieren kunnen worden ingeleverd bij de administratie van de Faculteit Wijsbegeerte. De inschrijving sluit op dinsdag 21 januari, de lijst met definitieve deelnemers wordt via e-mail en op de site van de FUF bekend gemaakt op donderdag 23 januari. Wie op deze lijst staat, gaat mee en kan vanaf dat moment de reissom overmaken naar de FUF. De reissom van

€ 350,- moet worden overgemaakt op rekeningnummer 369218205 t.n.v. FUF te Utrecht o.v.v. 'Reis Athene 2003'. Dit bedrag moet uiterlijk 14 februari binnen zijn.

Met vriendelijke groet,

*Irene, Floris en Evelien
De Reiscommissie FUF 2002-2003
reis@phil.uu.nl*

INSCHRIJVING STUDIEREIS ATHENE '03

Voeg bij het inschrijvingsformulier rechts > een kopie van een geldig legitimatiebewijs bij (vastgeniet). Duidelijk en bij voorkeur in blokletters schrijven, dit in verband met administratiekosten bij vliegtuigmaatschappij in geval van onjuiste gegevens. Niet volledig ingevulde formulieren worden niet geaccepteerd. Inschrijving is pas volledig wanneer de reissom betaald is. Voor diegenen die tot de definitieve

deelnemers behoren, geldt: inschrijven = betalen = meegaan (want de FUF sluit geen annuleringsverzekering af).

Achternaam (zoals in legitimatiebewijs)

Voorletters

M/V

Roepnaam

Geboortedatum

Adres

Postcode Woonplaats

(Mobiel)Telefoonnummer

E-mail adres

Paspoort/identiteitskaart nummer

Nationaliteit

Geldig t/m

Maatschappij Reisverzekering

Alarmnummer Reisverzekering

Bij ongevallen waarschuwen (naam en telefoonnummer)

Vegetarische maaltijd (in het vliegtuig) ja/nee

Eventuele verdere opmerkingen

COLOFON

Hoofdredactie:
Floris van den Berg

Eindredactie:
Hannah Schimmel

Management:
Karen Groeneveld

Vormgeving:
Randy Lemaire

*De Filosoof Nr. 22: oplage 450
Deadline voor Nr. 23: 13 maart
2003*

Kopij kan ingeleverd worden via de De Filosoof-folder in *Students General*, het postvakje bij de administratie of via de.filosoof@phil.uu.nl

De redactie behoudt zich het recht voor om ingezonden artikelen te wijzigen of in te korten.

Uitgave van de FUF & de Faculteit Wijsbegeerte
Heidelberglaan 8
3584 CS Utrecht